

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 5, July.- Dec. 2020, PP

پارکھ
تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ جون 2020ء، مسلسل شمارہ 10

☆ ڈاکٹر ثمنہ بتول

بابا نجمی دی مزاحمتی شاعری

Abstract

When society is divided into oppressors and oppressed, it gives rise to the resistance literature, through which not only desperate elements of society are reflected, but the sound of injustice is also raised. Among the creators of Punjabi resistance literature, Baba Najmi is the modern poet, whose poetry highlight confrontation against current political and social conditions. Baba Najmi being a public poet, is not only feature poor laborer and farmers in his poetry, but also highlighted sectarian divisions, contradiction of democracy and dictatorship, economic injustice as well as rhyme on the subjects of self-immoral nature and greed. Therefore, he

☆ ایسوسی ایٹ پروفیسر پنجابی، لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور

is a sensitive poet, but also, he keeps the
status of an eminent public poet.

سماج لوکاں دے رل مل کے رہن تے حیاتی دے دکھ سکھ جرن نال وجود وچ آندا اے۔ کسے ملک دے سیاسی تے سماجی حالات اوکھے رہن والے لوکاں دی حیاتی اتے اثر انداز ہوندے نیں۔ سماج جدوں بے سکونی، عدم استحکام، بد امنی تے ٹٹ بھج دا شکار ہوندا اے تاں شاعر اجیہا ادب تخلیق کردے نیں جیہدے وچ حاکماں تے آمران دے جبر تے ظلم نوں نہ صرف بیان کیتا جاندا اے سگوں وگڑیاں سمیاں دی مخالفت وی کیتی جاندی اے تاں جے سماج وچ امن تے سکون قائم ہو سکے۔ اجیہا ادب مزاحمتی اکھواندا اے جیہڑا دکھو دکھ سمیاں وچ کلاسیکی تے قصہ گو شاعراں نے بیان کیتا۔ پندرھویں صدی دے عظیم صوفی شاعر شاہ حسین دی کافی وچ مزاحمتی رنگ انج وکھالی دیندا اے:

انی سیو نی! میں کتدی کتدی ہٹی رہاؤ
اتن دے وچ گوہڑے رلدے، ہتھ وچ رہ گئی جٹی
سارے ورھے اک چھلی کتی، کاگ مریندا جھٹی (1)

اٹھارہویں صدی دے صوفی شاعر بلھے شاہ ظالم حکمراناں دے خلاف مزاحمت نوں اپنی کافی راہیں انج بیان کیتا اے:

میں کسنبڑا چگ چگ ہاری، میں کسنبڑا چگ چگ ہاری
ایس کنبے دے کندھے بھلیرے، اڑ اڑ چنڑی پاڑی
ایس کنبے دا حاکم کرڑا، ظالم ہے پٹواری (2)

اٹھارہویں صدی دے قصہ گو شاعر ہاشم شاہ نے ”شریں فرہاد“ دے قصے وچ اپنے دور دے حکمراناں دی جد عملی

تے ظلم ول انج اشارہ کیتا اے:

کہہ ہن حال حقیقت ہاشم ہن دے بادشاہاں دی
ظلموں کوک گئی اسمائیں دکھئے ایس دلاں دی
آدمیاں دی صورت دسدے راکھش آدم خورے
ظالم چور پلید زناہیں، خوف خدائیوں کورے

بس ہن ہور نہیں میں کہندا خوب ایہو چپ رہنا (3)

پاکستان بننے ویلے انگریزاں دے خلاف لکھی جاوے والی شاعری وچ مزاحمتی جھلک دکھائی دیندی اے۔ ملکی ونڈ مگروں پنجابی ادب وچ جیہڑے مسئلے بیان کیتے گئے۔ اوہناں وچ گھلو گھاڑے، وڈھ ٹک، ہجرت دیاں اوکڑاں، اپنیاں توں وچھڑن دا دکھ جے سرنائیں سامنے آئے۔ ملکی ونڈ مگروں قائد اعظم دی موت پاروں دیس نوں سیاسی، سماجی تے معاشی وگاڑ دا سامنا کرنا پیا جیہڑا کارن جمہوریت دی لکھن مٹی تے جاگیری طبقے دی طاقت سی۔ جاگیرداری تے لاقانونیت پاروں ملک نوں بد امنی تے عدم استحکام دا سامنا کرنا پیا جیہڑا ہن تاں برقرار اے۔ ۱۹۵۸ء، ۱۹۷۷ء تے ۱۹۹۹ء دے مارشل لا پاروں ڈر، خوف تے تشدد دی کیفیت پیدا ہوئی۔ پنجابی شاعراں تے لکھاریاں نے تشدد، خوف تے نا انصافی دے باوجود آواز چکی پر اوہناں دے لکھن اتے پابندی لادتی گئی۔ پاکستان دے بدترین سیاسی حالات نے لوکاں دی حیاتی اتے بھیڑے اثرات مرتب کیتے جیہڑے وچ اخلاقی قدراں دی زوال پذیری، مہنگائی، رشوت، خودکشی، تشدد، ظلم، نا انصافی تے طبقاتی ونڈ اہم نیں۔ ملکی ونڈ مگروں لکھے جاوے والے پنجابی شعری تے نثری ادب وچ ملک دی سیاسی، سماجی تے معاشی بد حالی دی تصویر کشی کیتی گئی۔ ڈاکٹر امجد علی بھٹی لکھدے نیں:

”مزاحمتی ادب ہر اوس ملک تے معاشرے وچ پیدا ہوندا اے جتھے سماج ظالم تے مظلوم وچکار ونڈیا ہوندا اے، جتھے استحصالی طبقے دا تسلط ہندا اے، جتھے طبقہ واری نظام دیاں جڑاں تگڑیاں ہوندىاں نیں تے ذات پات دا فرق ڈوگھا ہندا اے۔“ (4)

پنجابی مزاحمتی شاعراں وچ بابا نجی داناں جانا پچھانیا اے۔ اوہناں دے ماپے ہجرت دی اوکھت سہندیاں پاکستان اپڑے۔ بابا نجی ۱۹۴۸ء وچ غازی آباد وچ جمے۔ گھر وکی مجبوریاں پاروں میٹرک تائیں تعلیم حاصل کر سکے۔ بابا نجی نے نڈھپے توں ای ملکی تے سماجی حالات اکھیں ڈٹھے سن۔ اوہ عام نال رہے، اوہناں دے دکھ درد محسوس کردیاں نوحہ اپنیاں نظماں راہیں لکھدے رہے۔ بابا جی دی شاعری وچ مزدور طبقے دی مظلومیت تے حکمراناں دے جبر نوں موضوع بنایا گیا۔ ایسے پاروں بابا نجی نوں عوامی شاعری آکھیا جاندا اے جہناں دی شاعری وچ مزاحمت دا کچھ اگھڑواں دسد اے۔ افضل توصیف ایس حوالے نال لکھدیاں نیں:

”اکھراں دا کھیل بابا نجی جدوں کھیڈ دا اے تاں چھانٹی کر لیندا۔ بچناں واسطے اوہ اکھراں دے پھل بناؤندا۔ ویریاں واسطے اپنے اکھراں وچوں پتھر گھڑ لیندا۔ پھلاں پتھراں دی شاعری اصلی وچ مزاحمتی شاعری دا ای ناں اے۔“ (5)

بابا نجی دیاں شعری لکھتاں وچ ”اکھراں وچ سمندر“، ”میراناں انسان“، ”سرکاراما“ تے ”سوچاں وچ جہان“ شامل نیں۔ بابا نجی دیاں نظماں وچ عاموں دی دھڑکن دکھاں دی کوک دی اے تے جاگیرداراں دی بے بسی وی اوہناں اپنے قلمی ہتھیار راہیں حکمراناں تے جاگیرداراں دے خلاف احتجاج کیتا۔ منیر نیازی لکھدے نیں:

”بابا نجی دی شاعری موجودہ زندگی دیاں معاشرتی قدراں تے معاشی نظام دی پیدا کیتی۔ تنگی تے جبر دے خلاف احتجاج دی شاعری اے۔ ایہہ اوہناں سوچاں تے فکراں دی کتھا وانگ اے جیہڑیاں لوکاں نوں جوانی وچ بڈھا کر دیندیاں نیں۔ بابا نجی اوہ بندہ اے جس نوں جوانی وچ ای بزرگی مل گئی اے تے جدید پنجابی شاعری نوں اک ہور چنگا شاعر مل گیا اے۔“ (6)

ملکی ونڈ ویلے قربانیاں دیوں والے لوکاں نے پاکستان وچ برابری دا حق ملن دے جیہڑے سُننے سجائے سن۔ اوہ انگریز حاکماں نے ہندوستان چھڈن توں پہلاں توڑ دتے، کیوں جے اوہ جاندیاں سماں نوں جاگیردارانہ نظام دے گئے۔ اوس سماں وچ دو طبقے سن۔ اک بورژوا (تگڑے لوک) تے دو جاہل و لتاری (ماڑے/محنت کش لوک)۔ جاگیردار کمیاں تے مزدور راں دی خون پسینے دی کمائی اتے عیش و عشرت کردے رہے۔ بابا نجی ایہیہ حالات ویکھ کے چپ نہ رہے۔ ماڑے تے تگڑے وچکار فرق سماں دا کوجھا پکھ اے جیہدے کول پیسہ، اوبھابول بالا جد کہ غریباں لئی غریب ہونا اک مہنا بن چکیا سی۔ کمی مزارع اج وی جاگیرداراں دی غلامی وچ انج جکڑے نیں کہ اپنے نال ہوون والے دھرو دے خلاف آواز نہیں چک سکدے سگوں اوہناں دے حکم اگے سر نیواں کردے نیں۔

بابا نجی مزدور طبقے دا حامی ایس گلوں اے کیوں جے اوہ اوہناں نال رہندا، وسدا تے حیاتی گزاردا اے۔ اوہ اوہناں نوں روٹی دی بھکھ لئی ہنجو کیر دا ویکھدا اے تاں غمگین ہو ویندا اے۔ افضل توصیف لکھدے نیں:

”پنجابی زبان وچ لفظ بابا کئی معنیاں وچ لکھیا تے بولیا جاند اے۔ بابا مطلب

عمروں وڈ وڈیرا۔ بابا مطلب عقلوں سیانا جویں بابا فرید، بابا نانک، بابا نجمی وی
 عمروں نہیں عقلوں بابا اے۔ اکھراں وچ سمندر بھر داتے سوچاں وچ جہان
 اسار لیند اے پر اصلوں بابا نجمی اک مزدور شاعر اے۔“ (7)

اللہ نے انسان نوں تخلیق کرن ویلے کوئی فرق نہیں کیتا۔ امیری غریبی طبقاتی سوچ دی پیداوار اے۔ جیویں ہتھاں
 دیاں پنچ انگلاں برابر نہیں ہوندیاں، انج ای اک چلھے اُتے وڈے ہودن والے بھین بھراواں وچ کوئی تگڑا تے کوئی ماڑا ہوندا
 اے۔ بابا نجمی نظم ”سوال“ وچ لکھدے نیں:

اکو تیرا میرا پیو اکو تیری میری ماں
 اکو ساڈی جمن بھوں توں سردار میں کمی کیوں (8)

سماج وچ ناہمواری دا اک کارن سیاست دانوں دی آپودھاپی اے جیہڑے الیکشن وچ برتری لئی جھوٹی نعرے بازی
 کردے نیں پر جتن مگروں اکھاں پھیر لیندے نیں۔ بابا نجمی نوں جدوں سیاست دانوں ولوں کوئی آس امید پوری ہوندى
 دکھالی نہ دتی تاں اوہ سدھے ساہنویں ڈھنگ بے نظیر، زرداری، ضیاء الحق، جونیجو، نواز شریف، غلام اسحاق خان دانوں لے
 کے اوہناں دی آپودھاپی تے لبھ نوں مزاحمتی شاعری راہیں بیان کر کے اولیٰ دلیری دا ثبوت دیندے نیں۔ جیویں:

ساڈی فیر چنگیر تے خالی رہنا ایں بھر جانا ایں تھال سیاست دانوں دا
 جنتا تیک الیکشن بابا ہوندا نہیں رشتہ ساڈے نال سیاست دانوں دا (9)

بابا نجمی حکمراناں دی بے حسی توں ناامیدویں تے آس وندویں۔ آون والے ویلے وچ کوئی عوام دے دل دی
 آواز سنن لئی آجائے۔ سماج وچ ودھدی مہنگائی پاروں لوکاں لئی حیاتی لنگھانا اوکھا ہو گیا اے۔ ڈالر دی قیمت ودھن
 پاروں پیسے دا معیار ڈگدا جا رہیا اے جس پاروں عام شیواں وی لوک نہیں لے سکدے۔ اجیہی صورتحال نوں بابا نجمی نظم
 ”سرماراما“ وچ انج بیان کردے نیں:

سپاں دی سرداری ویکھو گھر گھر بھکھ بیماری ویکھو
 کھلی چور بزاری ویکھو لکھدے جھوٹھ لکھاری ویکھو
 غرضان دے درباری ویکھو میرا سرکا راما ویکھو

گھر دانواں ڈراما ویکھو (10)

اجو کے سماج وچ راج جیہے ناسور پاروں کڑیاں بابل دے ویہڑے ای بڈھیاں ہو جان دیاں نیں۔ ایس لو بھ پاروں چنگے ساک وی توڑ نہیں چڑھ سکدے۔ نویاں رسماں ریتاں دے چاہ پورے کرن دے ذمے وار سماج دے لوک آپ ای نیں، کیوں جے نت نویں رواجاں پاروں سدھراں تے لوڑاں لوکاں دیاں مجبوریاں بن رہیاں نیں۔ غریب لوک اجیہیاں مجبوریاں پاروں اپنیاں دھیاں نوں ویلے سرٹور نہیں سکدے۔ امن محبت تے سکون نال سماج دیاں کوجھاں نوں مکایا جاسکدا اے۔ منیر نیازی وانگوں بابا نجی اجیہا سماج وساں دے چاہیوان نیں جتھے ہر پاسے نہ صرف محبت دا بول بالا ہووے سگوں تگڑے تے ماڑے وچکار کوئی فرق نہ رہوے۔ لکھدے نیں۔ اوہ عوامی سوچ رکھن والے مزدور طبقے دے حامی اجیہے شاعر نیں جنہاں دی شاعری وچ سیاست دانان دی بے حسی، آپو دھاپی تے لو بھ جیہا مزاحمتی رویہ اگھڑواں اے۔ اوہ طبقاتی ونڈ نوں مکا کے اجیہے سماج دی اساری کرنا چاہندے نیں جتھے لوکاں نوں نیاں، محبت، امن، سکون تے برابری لیکھے۔ جے بابا نجی نوں محبت تے امن دا پجاری آکھیا جاوے تاں غلط نہیں ہووے گا۔

حوالے

- 1- محمد آصف خاں (سودھن ہار)؛ کافیاں شاہ حسین، لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، پنجویں وار جنوری ۲۰۰۲ء، ص ۱۱۹
- 2- محمد آصف خاں (سودھن ہار)؛ آکھیا بلھے شاہ نے، لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، چوتھی وار نومبر ۲۰۱۱ء، ص ۳۴۵
- 3- ممتاز احمد ہاشمی، سید، مرتب؛ شیریں فرہاد (ہاشم شاہ)، لاہور: الریحان پبلشرز، ۲۰۰۴ء، ص ۶
- 4- امجد علی بھٹی، ڈاکٹر، انسان دوستی تے پنجابی شاعری، لاہور: اے ایچ پبلشرز، دسمبر ۲۰۰۸ء، ص ۵۱۲/۵۱۳
- 5- بابا نجی، سوچاں وچ جہان، لاہور: بابا فرید بک فاؤنڈیشن، مئی ۲۰۱۸ء، ص ۲۰
- 6- بابا نجی، اکھراں وچ سمندر، لاہور: بابا فرید بک فاؤنڈیشن، جون ۲۰۱۸ء، ص بک فلیپ
- 7- اوہی، ص ۱۱
- 8- اوہی، ص ۴۴
- 9- سوچاں وچ جہان، ص ۱۶۰